

М. В. Попович

Європейська цивілізація

ЄВРОПЕЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ – комплекс рис господарської, політичної та духовної культур, що сформувався на території Європейського континенту і поширився у планетарному масштабі, особливо на землях колишньої європейської колонізації в Америці. Є. ц. як культурна спадщина – сукупність будівель, доріг, машин, лабораторій, бібліотек, музеїв, інформ. систем, істор. пам'яток тощо, «священне каміння» її храмів, міст і сіл разом зі смислом, уречевленим у предметах культури та живим завдяки передачі істор. досвіду її людей. Європ. культура створ. переважно народами індоєвроп. мовної групи, які розселилися на континенті і частково засвоїли спадщину доіндоєвроп. насел. (етноси крито-мікен. культури, імовірно, етруски та ін.), відчули глибокий вплив стародав. середземномор. цивілізації (Передня Азія, Єгипет). В історії Є. зберігався поділ на середземномор. (спочатку випереджав у розвитку європ. північ) та заальпій. (населений переважно спадкоємцями «давньоєвроп.» мовної групи – кельти, італіки до переселення на південь, германці, балти, слов'яни та ін.) регіони. У першому більш розвиненим був малоазій. та балкан. Схід (насамперед грецький), що більше контактував з азій.-афр. вогнищами цивілізації; в нову еру лідерство перейшло до Заходу, а потім до заальпій. півночі, галльської та германської. Слов'ян. схід континенту переважно через кочові степові євразій. культури контактував з азій. сходом, але осн. його пов'язання все ж були з однотип. аграрно-міською Є. ц. насамперед у її сх.-середземномор. варіанті. Велику роль у визначенні долі народів Є. ц. відіграло те, що їх культури розвивалися в спіл. річищі християнства. Особливістю Є. ц. як культур. зони залишається її дискретність, розчленованість на етнонац. цілісні регіони, що забезпечило культурно-інформ. різноманітність; християнство різних конфесій як надетнічна релігія, особливо тоді і там, де діяла сакрал.-побут. двомовність, утворювало простір, що полегшував взаємодію нац. культур. Особливістю християнства є окремий щодо держ. влади інститут Церкви, наділений функціями нормування віросповід. та обряд. питань. Незважаючи на прагнення Церкви (подекуди успішні) підпорядкувати собі державу й утворити тоталітарну теократію, загалом історії Є. ц. притаманна відносна незалежність віри і влади. Аналогічно склалися стосунки військ. стану і держави, з одного боку, і світу міст, торг.-пром. багатства: врешті-решт виробилася система віднос. незалежності влади, віри і грошей. Соц. рівновага

сприяла розвитку правових начал, завдяки чому після падіння Рим. імперії знач. мірою завдяки Церкві збереглася (насамперед у середземномор. регіоні) спадщина рим. права. Згодом це призвело до переважання системи цінностей, в якій чільне місце займають політ. демократія, соціально орієнтована ринк. економіка та нац. державність, мінімально заангажована ідеологічно. Є. ц. як культурно-політ. та екон. система пристосована до саморегуляції, самокерування і завдяки цьому досягла високого рівня технології, інфраструктури, науки, побут., духов. культур. Наука як сфера пошуку істини через доказ рано вивільнилася від домінування віри, а з освоєнням пізньосередньовіч. Є. у повному обсязі антич. наук. (насамперед матем.) спадщини автономія знання від віри стала повною і переросла на духовну емансипацію знання та переорієнтацію його на експерим. основу. В худож. культурі спочатку в давньогрец., а після певного застою і в християн. середовищі, особливо на заході і півночі, посилилася відносна незалежність естет. первня від функціон. ідеол., насамперед реліг., символіки. Якщо в храмах і ритуалах на першому місці – символічні вирази реліг. ідей і їй підпорядковано все інше, то в культовій практиці Є. ц., живописі та арх-рі все більшого і самот. значення набула худож.-емоц. складова. Так, з муз. супроводу служби розвинулася самот. сфера естет. світосприйняття, де інтересам поліфонії та мелодій. розвитку підпорядковано навіть ритуал. слово. Після Ренесансу і розвитку гуманізму Церква довго залишалася центр. джерелом худож. культури, але вже використовувала незалежні від неї засоби музики, живопису, театру, архітектури. Від 18 ст. бурхливо розвивалися високі жанри світ. культури, що разом з розвитком експерим. науки і промисловості заклали фундаменти сучас. духов. Є. ц. У розвитку Є. ц. різну роль відіграли її регіони, зокрема сх. континентал. регіон Рос. імперії, що утворила на колосал. євразій. просторах своєрідну провінцію європ. культури, яка успадкувала насамперед спадщину візант. «сходу», тобто рим. імпер. спадщину в її сх. варіанті з деспотизмом держ. форм і підпорядкуванням духов. (реліг.) життя самодержав. началу. Претензії рос. націоналізму на особливу «євразій.» цивілізацію завжди прагнули слабості Росії видати за її нац. самотність, ігноруючи ту обставину, що континентал. схід Є. ц. при всій його своєрідності все ж залишався особливо консерватив. провінцією європ. цілого. Це знайшло вияв у протиставленні зх.-європ. рев. і ліберал. гаслу «свобода, рівність, братерство» його рос. консерват. антитези «самодержавство, православ'я, народність». До гуманіст. європ. культури увійшли насамперед ті високі здобутки культури Рос. імперії, які виражали духовні страждання і пошуки людини в умовах задушливого і застій. деспотизму. Парадоксал. способом комуніст. гасла, що орієнтували суспільство на пріоритет держ. інтересу, всеохоплюючу роль партії та ідеології марксизму-ленінізму, відтворювали старі рос. консерват. засади.

Україна завдяки своєму геополіт. становищу сполучала сх. Середземномор'я, до якого входить також басейн Чорного м., з Рос. сходом та азій. регіонами; осн. риса її культур. історії – проміжна позиція між польс. та нім. заходом і рос. сходом Є. ц. Сьогодні Є. консолідована не тільки культурно і економічно – «шенгенська» Є. ц. стає також політ.

центром, що зберігатиме і розвиватиме засади європ. цивілізації. Проблеми, пов'язані з військ. блоком НАТО, є похід. від заг. орієнтацій на європ. чи не європ. тип екон., політ. та духов. розвитку.

Бібліографічний опис:

Європейська цивілізація / М. В. Попович // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-17372>. – Останнє поновлення : 1 січ. 2023.

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).